

بررسی و نقش روحانیت در دفاع مقدس، فتنه ها، حوادث سیاسی، اجتماعی و دفاع از حرم

نویسندگان	وابستگی سازمانی
ام البنین رجبی *	دانش آموخته سطح ۲، حوزه علمیه کوثر صفادشت، ملارد، ایران
اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله	پژوهشی
صفحه	۲۸ - ۱۳
دوره ۱، شماره ۲ (شماره پیاپی ۲)	
اطلاعات نویسنده مسئول	
نویسنده مسئول	ام البنین رجبی
کد ارکید	
تلفن	۰۹۳۰۰۴۰۳۱۷۶
ایمیل	rajabi1373@gmail.com
سابقه مقاله	
تاریخ دریافت	۱۴۰۵/۰۱/۰۷
تاریخ ویرایش	۱۴۰۵/۰۱/۰۸
تاریخ پذیرش	۱۴۰۵/۰۱/۲۰
تاریخ انتشار	۱۴۰۵/۰۲/۰۱
روش پژوهش	توصیفی تحلیلی
واژگان کلیدی	روحانیت، دفاع مقدس، فتنه، حرم
توضیحات	
کلیه حقوق این مقاله متعلق به نویسندگان می باشد.	
خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد و تغییر جزئی را با ذکر منبع آن دارند.	
نحوه استناد	رجبی، ام البنین (۱۴۰۵)، «بررسی و نقش روحانیت در دفاع مقدس، فتنه ها، حوادث سیاسی، اجتماعی و دفاع از حرم»، ماهنامه علمی فقه، حقوق و مطالعات اجتماعی، دوره ۱، شماره ۲، شماره پیاپی ۲، (اردیبهشت ۱۴۰۵)، صفحات ۲۸ - ۱۳

A Study of the Role of the Clergy in the Sacred Defense, Seditions, Political & Social Events, & the Defense of the Shrine

Authors		Organizational Affiliation
Omm OlBaneen Rajabi*		Level 2 graduate, Kowsar Seminary of Safadasht, Malard, Iran
Article Information		Abstract
Article Type	Research	The role of the clergy in contemporary Iranian history has always been important, especially in times of crisis when the need for spiritual and political leadership was felt. This study examines the role of the clergy in four important areas, including sacred defense, seditions and socio-political incidents, and defense of the shrine. The sacred defense is one of the most prominent periods in the history of the Islamic Revolution of Iran, when the clergy, especially Imam Khomeini (RA), played an effective role in guiding society and mobilizing the people. Also, the clergy has had an active and influential presence in the political and social arenas in the face of seditions and internal crises, such as the sedition of 1988, as well as in confronting external threats such as the defense of the Two Holy Mosques. The purpose of this study is to analyze and examine the various dimensions of the role of the clergy in these areas and its impact on Iran's political, social, and defense developments. In this study, the qualitative content analysis method has been used to achieve significant results in this area by studying various historical sources and analyzing data. The conclusion of this research shows that in various crises, from the Holy Defense to religious seditions and wars, the clergy has always played a pivotal role in strengthening national solidarity and defending Islamic and national principles with its wise and religious leadership.
Pages	13 - 28	
Volume 1, Issue 2, Two Consecutive Issue		
Corresponding Author's Info		
Corresponding Author's	Omm OlBaneen Rajabi	
ORCID	0000-0000-0000-0000	
Tell	09300403176	
Email	rajabiiii1373@gmail.com	
Article History		
Received	2026/03/27	
Revised	2026/03/28	
Accepted	2026/04/09	
Published Online	2026/04/21	
Research Method	Descriptive Analytical	
Keywords		
Clergy, Sacred Defense, Sedition, Sanctuary		
Description		
All rights to this article belong to the authors.		
Readers of this magazine are permitted to distribute, recombine, and modify the material with due acknowledgement of the source.		
How to Cite This Article	Rajabi, Omm OlBaneen (2026), "A Study of the Role of the Clergy in the Sacred Defense, Seditions, Political & Social Events, & the Defense of the Shrine", Monthly Scientific Journal of Jurisprudence, Law and Modern Social Studies, Volume 1, Issue 2, Two Consecutive Issue (May 2026), pp. 13 – 28	

۱: مقدمه

روحانیت در تاریخ معاصر ایران نقش بی‌بدیلی در تحولات اجتماعی، سیاسی و دفاعی داشته است. از پیروزی انقلاب اسلامی تا دوران جنگ تحمیلی و فتنه‌های پس از آن، این قشر مذهبی به‌عنوان رهبری معنوی و سیاسی همواره در خط مقدم قرار داشته و در موقعیت‌های حساس نقش کلیدی ایفا کرده است. در دوران دفاع مقدس، روحانیت با رهبری امام خمینی (ره) و همراهی سایر علما و روحانیون در جبهه‌ها و پشت جبهه‌ها، از طریق حمایت‌های معنوی، آموزشی و بسیج نیروها، نقش حیاتی در پیروزی ایران ایفا کرد. این حضور تنها به حمایت از جنگ محدود نماند، بلکه در مواجهه با فتنه‌ها و بحران‌های داخلی، روحانیت همواره به‌عنوان مرجعی برای وحدت‌بخشی و هدایت مردم عمل کرده است. از طرف دیگر، در سال‌های اخیر، حضور روحانیت در دفاع از حریم شریفین و جبهه‌های مقاومت در سوریه و عراق نیز بازتاب‌دهنده همان روحیه جهادی و مدافع حرم است که از دوران دفاع مقدس به ارث رسیده است. روحانیت در دوران دفاع مقدس نقشی حیاتی در بسیج نیروها و هدایت مردم ایفا کرد. در این دوره، روحانیون نه‌تنها به‌عنوان هدایتگران معنوی در جبهه‌ها حضور داشتند بلکه با راه‌اندازی تظاهرات و تجمعات مردمی، جوانان را به جهاد و فداکاری دعوت می‌کردند. امام خمینی (ره) به‌عنوان رهبر انقلاب اسلامی، با صدور پیام‌های مستمر، مردم را به حمایت از جنگ و انقلاب فرا می‌خواند و این امر موجب تقویت روحیه دفاعی در میان مردم شد. به‌عنوان مثال، امام در پیام‌های خود به وضوح بر اهمیت جهاد و فداکاری تأکید می‌کرد و از این طریق بسیج عمومی را در برابر دشمن تحمیل‌شده سازمان‌دهی می‌کرد (کاظمی، ۱۳۹۲: ۴۵). روحانیت همچنین با استناد به مبانی دینی، تأکید می‌کرد که دفاع از وطن و انقلاب نه‌تنها یک وظیفه ملی، بلکه یک تکلیف دینی است (رحمانی، ۱۳۹۳: ۲۸). در پس از جنگ، فتنه‌ها و بحران‌های داخلی نظیر فتنه ۸۸ نیز نشان داد که روحانیت همواره در کنار مردم و در راستای حفظ وحدت ملی قرار دارد. روحانیون به‌ویژه آیت‌الله خامنه‌ای، با صدور بیانیه‌ها و پیام‌های مختلف، بر ضرورت حفظ آرامش و جلوگیری از خشونت تأکید داشتند و تلاش کردند تا کشور از بحران‌های سیاسی عبور کند (بروجردی، ۱۳۹۴: ۱۱۲). این نقش هدایتگری روحانیت در فتنه‌ها و بحران‌های سیاسی، به‌ویژه در عرصه‌هایی که جامعه با تهدیدات داخلی روبرو می‌شود، اهمیت خاصی پیدا کرده است. همچنین دفاع از حریم شریفین به‌ویژه در سوریه و عراق، در سال‌های اخیر نمایانگر تداوم نقش روحانیت در حفظ اصول اسلامی و دفاع از کیان تشیع است. در این جبهه‌ها، روحانیون نه‌تنها در ارائه تحلیل‌های دینی و فقهی حضور داشتند، بلکه با همراهی جوانان ایرانی، نیروهای مردمی را برای دفاع از حرم‌های اهل بیت (ع) بسیج کردند. این امر نه‌تنها از نظر دینی، بلکه از نظر سیاسی نیز اهمیت ویژه‌ای داشت، چراکه روحانیت با هدایت نیروها در خارج از مرزهای ایران، نشان داد که مبارزه برای حفظ ارزش‌ها و اصول اسلامی هیچ‌گاه محدود به مرزهای جغرافیایی نمی‌شود (سلیمی، ۱۳۹۵: ۶۷). پاسخ به این سوال که نقش روحانیت در این عرصه‌ها چه تأثیری بر تحولات اجتماعی و سیاسی ایران گذاشته و چگونه توانسته در بحران‌ها وحدت ملی را حفظ کند، نیازمند بررسی و تحلیل دقیق‌تری است. این پژوهش تلاش دارد تا از طریق تبیین نقش روحانیت در دفاع مقدس، فتنه‌ها و دفاع از حرم، ابعاد مختلف این تأثیرات را بررسی کرده و درک بهتری از چگونگی عملکرد این قشر در حوادث سیاسی و اجتماعی ارائه دهد.

۲: پیشینه شناسی

محمد کاشفی (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «نقش روحانیت در دفاع مقدس و حضور در جبهه‌ها» به این موضوع پرداخته و نتیجه حاصل این است که روحانیت در دوران دفاع مقدس نقش بسیار مهمی در تقویت روحیه رزمندگان، سازماندهی و هدایت معنوی آنان ایفا کرده است. حضور فعال روحانیون در جبهه‌ها باعث انسجام بیشتر نیروهای نظامی، تثبیت عقاید مذهبی و افزایش اراده و ایمان به پیروزی شد. همچنین، روحانیت با حضور مستقیم در جبهه‌ها، علاوه بر نقش هدایت معنوی، در مسائل انسانی و اخلاقی نیز تأثیرگذار بود و کمک شایانی به شکل‌گیری یک روحیه مقاوم و مقاومتی در برابر دشمنان کرد.

حسین عابدینی (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «روحانیت و انقلاب اسلامی: فداکاری‌ها و ایثارگری‌های روحانیون در دوران دفاع مقدس» به این موضوع پرداخته و نتیجه حاصل است که روحانیون در دوران جنگ تحمیلی، نه تنها از نظر معنوی و فکری بلکه به‌طور عملی نیز

نقش ویژه‌ای ایفا کرده‌اند. آن‌ها با فداکاری‌های بی‌نظیر خود در جبهه‌ها، گاهی حتی در خطوط مقدم، با حضور مستقیم خود در میان رزمندگان، روحیه ایثار و فداکاری را تقویت کرده و از این طریق تأثیر بسزایی در حفظ وحدت و انسجام نیروها داشتند. همچنین، روحانیون در کنار حضور فیزیکی، به‌عنوان مروج ارزش‌های دینی، باعث تقویت انگیزه‌های دینی و اخلاقی در میان رزمندگان شدند.

حسین یزدی (۲۰۱۳)، در پژوهشی با عنوان «**روحانیت و چالش‌های سیاسی**» به این موضوع پرداخته و به این نتیجه رسیده است که روحانیت در تاریخ معاصر ایران همواره با چالش‌های سیاسی متعددی روبه‌رو بوده است. وی بر این باور است که این چالش‌ها نه تنها به‌دلیل تقابل با حکومت‌ها و نظام‌های سیاسی مختلف، بلکه به دلیل تلاش روحانیون برای حفظ استقلال و نقش هدایت‌گری در جامعه دینی ایران بوده است. روحانیت در مواجهه با بحران‌های سیاسی و اجتماعی، همواره سعی کرده است که در چارچوب اصول دینی و اعتقادی خود، به‌عنوان نیرویی موثر در تحولات سیاسی عمل کند و از این طریق به حفظ هویت دینی و ملی جامعه کمک نماید.

حسین خراسانی (۲۰۱۴)، در پژوهشی با عنوان «**روحانیت و تأثیر آن بر فرآیندهای سیاسی ایران**» به این موضوع پرداخته و به این نتیجه دست یافته است که روحانیت در ایران نقشی کلیدی و تأثیرگذار در تحولات سیاسی کشور ایفا کرده است. او بر این باور است که روحانیون با هدایت افکار عمومی و مشارکت فعال در جنبش‌های اجتماعی و سیاسی، به‌ویژه در دوران انقلاب اسلامی، توانسته‌اند روندهای سیاسی ایران را شکل دهند. خراسانی تأکید می‌کند که روحانیت نه تنها در مبارزه علیه استبداد و استعمار نقش داشت، بلکه در تأسیس و تثبیت جمهوری اسلامی نیز به‌عنوان یک نیروی محوری در عرصه سیاست عمل کرده است.

عبدالله باقری (۲۰۱۶)، در پژوهشی با عنوان «**چالش‌های روحانیت در واکنش به بحران‌های اجتماعی**» به این موضوع پرداخته و به این نتیجه دست یافته است که روحانیت در ایران همواره با بحران‌های اجتماعی مختلفی مواجه بوده و برای مقابله با آن‌ها چالش‌های متعددی را پشت سر گذاشته است. وی معتقد است که روحانیون در مواجهه با مسائل اجتماعی چون فقر، فساد، و ناهنجاری‌های اجتماعی، تلاش کرده‌اند که هم‌زمان با حفظ اصول دینی، پاسخ‌های اجتماعی و سیاسی مناسب ارائه دهند. باقری بر این باور است که در برخی مواقع، این چالش‌ها موجب تقویت جایگاه روحانیت به‌عنوان مرجعی اجتماعی و اخلاقی شده، در حالی که در مواقع دیگر، فشارهای اجتماعی و سیاسی به محدود شدن این نقش منجر شده است.

وجه تمایز پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین در این است که مقالات پیشین عمدتاً بر نقش روحانیت در تحولات سیاسی، اجتماعی و چالش‌های دینی در سطوح مختلف جامعه ایران متمرکز بوده‌اند، در حالی که پژوهش حاضر به‌طور خاص بر نقش روحانیت در دوران دفاع مقدس، فتنه‌ها، حوادث سیاسی اجتماعی و دفاع از حرم تأکید دارد. این پژوهش علاوه بر بررسی نقش روحانیون در جبهه‌های جنگ، به‌طور خاص به تأثیرات روحانیت در مواجهه با بحران‌های سیاسی همچون فتنه‌ها و همچنین فعالیت‌های آنان در دفاع از حرم اهل بیت پرداخته است، که در مقالات پیشین کمتر به آن پرداخته شده است.

۳: نقش روحانیت در دفاع مقدس

روحانیت در دوران دفاع مقدس نقش اساسی در بسیج مردم و حمایت از جبهه‌ها داشت. این قشر مذهبی با رهبری امام خمینی (ره) و دیگر روحانیون، هم از لحاظ معنوی و هم فیزیکی در جنگ حضور یافتند و نیروهای مردمی را به جهاد و فداکاری فراخواندند. آنها با ترویج ارزش‌های دینی و اخلاقی، روحیه مقاومت را در مردم تقویت کردند و در راستای حفظ انقلاب و دفاع از سرزمین اسلامی، به‌عنوان مرجع دینی و سیاسی عمل کردند. در ادامه به برخی از ابعاد نقش روحانیت در این دوران پرداخته خواهد شد.

۳-۱: ریشه‌های دینی در دفاع مقدس

دفاع مقدس، جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، تنها یک جنگ نظامی نبود، بلکه یک مبارزه برای حفظ هویت اسلامی، استقلال ملی و اصول انقلابی بود که روحانیت به‌طور فعال در آن نقش ایفا کرد. انگیزه‌های دینی روحانیت در دفاع مقدس، به‌ویژه در قالب جهاد، دفاع از مظلومان و مبارزه با ظلم و استکبار جهانی، جایگاه ویژه‌ای داشت. امام خمینی (ره) و دیگر روحانیون در این جنگ نه تنها به‌عنوان رهبران معنوی بلکه به‌عنوان فرماندهان فرهنگی و سیاسی از مردم برای دفاع از سرزمین اسلامی و ارزش‌های انقلابی دعوت کردند. یکی از اصول محوری که روحانیت را به حمایت از جنگ سوق داد، مفهوم جهاد بود. جهاد در اسلام به معنای مبارزه در راه خدا و دفاع از کیان اسلام و مسلمانان است. در قرآن کریم و سنت پیامبر اسلام (ص)، جهاد به‌عنوان یک تکلیف شرعی معرفی شده که در شرایط مختلف از آن به‌عنوان یک ابزار برای رسیدن به اهداف دینی و اجتماعی استفاده می‌شود. روحانیت انقلاب اسلامی را یک جهاد عظیم برای مقابله با استبداد و استکبار جهانی می‌دانست و جنگ تحمیلی را ادامه آن می‌پنداشت. امام خمینی (ره) همواره بر اهمیت جهاد تأکید داشت و آن را یکی از ارکان اساسی دفاع از انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی ایران معرفی می‌کرد (محسنی، ۱۳۹۷: ۱۰۲). یکی از دیگر انگیزه‌های روحانیت برای حضور در جنگ تحمیلی، حمایت از مظلومان و مستضعفین بود. از دیدگاه روحانیون، انقلاب اسلامی نه تنها یک حرکت سیاسی بود بلکه حرکتی برای دفاع از حقوق مستضعفان و مقابله با ظلم و استبداد داخلی و خارجی بود. امام خمینی (ره) به‌طور خاص تأکید داشت که ایران باید از کشورهای که تحت فشار استعمار و سلطه قرار دارند، حمایت کند. جنگ تحمیلی نیز از نظر روحانیت نه تنها دفاع از مرزهای جغرافیایی کشور، بلکه دفاع از ملت‌های مظلوم در برابر سلطه‌گری‌های جهانی بود. روحانیون در این دوران با استناد به آموزه‌های دینی خود، حضور در جبهه‌ها را فریضه‌ای الهی و دفاع از ایران را دفاع از مظلومیت ملت‌های مستضعف می‌دانستند (کوهستانی، ۱۳۹۸: ۶۷). پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، ایران تحت سلطنت رژیم پهلوی قرار داشت که بسیاری از روحانیون آن را یک رژیم طاغوتی و وابسته به غرب می‌دانستند. مبارزه با طاغوت و سرنگونی این رژیم یکی از اهداف اصلی انقلاب اسلامی بود. پس از پیروزی انقلاب، زمانی که جنگ تحمیلی آغاز شد، روحانیت مبارزه با رژیم بعثی عراق را ادامه همان مبارزه با طاغوت و استکبار جهانی می‌دید. عراق که با حمایت کشورهای غربی به ایران حمله کرده بود، از نظر روحانیون نماد سلطه‌گری و ناعدالتی بود و به همین دلیل جنگ تحمیلی را دفاعی مشروع در برابر ظلم و تجاوز تلقی می‌کردند (موسوی، ۱۴۰۰: ۱۱۲). روحانیت انقلاب اسلامی را فرصتی برای تأسیس یک جامعه اسلامی مبتنی بر اصول عدالت، صداقت، و مساوات می‌دید. امام خمینی (ره) همواره بر اهمیت اجرای شریعت اسلامی در نظام جمهوری اسلامی تأکید داشت و جنگ را به‌عنوان ادامه همان مبارزه برای تحقق جامعه‌ای اسلامی می‌دید. در دوران دفاع مقدس، روحانیون با توجه به آموزه‌های دینی خود، جنگ را نه تنها دفاع از خاک کشور، بلکه دفاع از ارزش‌های اسلامی و دستاوردهای انقلاب می‌دانستند. دفاع از مرزهای جغرافیایی ایران به‌عنوان یک اقدام در جهت ایجاد یک جامعه اسلامی مبتنی بر اصول عدالت و آزادی بود (غفاری، ۱۳۹۹: ۸۸).

۳-۲: حضور فیزیکی و معنوی روحانیت در جبهه‌ها

در دوران دفاع مقدس، روحانیون نه تنها از جنبه معنوی بلکه از جنبه فیزیکی نیز در جبهه‌ها حضور داشتند. این حضور تأثیرات بسیاری در ایجاد روحیه مبارزه و اتحاد میان رزمندگان داشت. روحانیون با حضور در جبهه‌ها و فعالیت‌های مختلف از جمله برگزاری جلسات مذهبی، سخنرانی‌های انگیزشی، آموزش مسائل دینی و اخلاقی، به‌طور مستقیم به تقویت روحیه رزمندگان کمک می‌کردند. علاوه بر این، آنان به‌عنوان مشاوران معنوی، به‌ویژه در شرایط سخت و دشوار جنگ، نقش راهبری داشتند و به رزمندگان کمک می‌کردند تا از نظر روحی و روانی در برابر چالش‌ها مقاوم باقی بمانند. روحانیون در طول دفاع مقدس در کنار رزمندگان قرار داشتند و حضور آنان در جبهه‌ها نمادی از پیوند میان دین و انقلاب بود. آنان به‌عنوان فرماندهان معنوی، به رزمندگان دل‌داری می‌دادند و آنها را برای ادامه مقاومت تشویق می‌کردند. علاوه بر این، حضور روحانیون در جبهه‌ها بر اساس آموزه‌های دینی، رزمندگان را به انجام عبادات و اقامه نماز در موقعیت‌های مختلف تشویق می‌کرد و موجب تقویت ارتباط معنوی آنان با خداوند می‌شد. این ارتباط، به‌ویژه در شرایط بحرانی و دشوار جنگ، منبع عظیمی از آرامش و امید برای رزمندگان بود (کاشفی، ۱۳۹۶: ۵۸) و

با برگزاری سخنرانی‌های دینی و انگیزشی در جبهه‌ها، باعث تقویت ایمان و روحیه جهاد در میان رزمندگان می‌شدند. این سخنرانی‌ها معمولاً حول محور ارزش‌های اسلامی، جهاد در راه خدا و ضرورت حفظ آرمان‌های انقلاب اسلامی می‌چرخید. روحانیون با بهره‌گیری از آیات قرآن کریم و سخنان پیامبر اسلام (ص) و اهل بیت (ع)، به رزمندگان آموزش‌های اخلاقی و دینی می‌دادند که موجب می‌شد آنها در طول جنگ و در شرایط سخت به اصول انقلاب اسلامی پایبند بمانند. به‌ویژه سخنرانی‌های امام خمینی (ره) در حمایت از جهاد و مقاومت، تأثیر زیادی بر روحیه رزمندگان داشت و آنان را در راستای پیروزی در جنگ هدایت می‌کرد (سیدی، ۱۳۹۷: ۱۱۲). روحانیون در جبهه‌ها علاوه بر حضور فیزیکی، به‌طور مستمر از نظر روحی و معنوی از رزمندگان حمایت می‌کردند. آنها با نماز، دعا و برگزاری مراسمات مذهبی، به رزمندگان کمک می‌کردند تا از فشارهای روانی جنگ کاسته و روحیه‌اشان حفظ شود. در شرایطی که رزمندگان با خطرات مختلف روبرو بودند و بعضاً از نظر جسمی و روحی در فشار قرار می‌گرفتند، حضور روحانیون در کنار آنها، به‌ویژه در شب‌ها و مواقع استراحت، بسیار مؤثر بود. این پشتیبانی معنوی به‌ویژه در جبهه‌هایی که نبردهای سنگین و خونین صورت می‌گرفت، موجب تقویت عزت نفس رزمندگان و افزایش اراده برای پیروزی می‌شد (آزاد، ۱۳۹۴: ۹۱). حضور فیزیکی و معنوی روحانیت در جبهه‌ها در دوران دفاع مقدس نقشی حیاتی در تقویت روحیه رزمندگان و پیروزی در جنگ داشت. روحانیون نه تنها با سخنرانی‌ها و آموزش‌های دینی خود، رزمندگان را به ایمان و جهاد فرا می‌خواندند، بلکه با پشتیبانی روحی و معنوی، نقش مهمی در حفظ اتحاد و عزم رزمندگان ایفا می‌کردند. حضور مستمر آنان در جبهه‌ها، نه تنها باعث تقویت بعد معنوی جنگ شد بلکه به‌طور غیرمستقیم در روند پیروزی انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی تأثیرگذار بود.

۳-۳: نقش آیت‌الله خمینی (ره)

آیت‌الله روح‌الله خمینی به‌عنوان رهبر انقلاب اسلامی ایران، نه تنها در عرصه سیاسی و اجتماعی بلکه در عرصه دینی نیز تأثیرات عمیقی بر جامعه و جنگ تحمیلی گذاشت. رهبری ایشان، علاوه بر هدایت انقلاب اسلامی در زمینه‌های مختلف، نقش تعیین‌کننده‌ای در هدایت دینی و معنوی رزمندگان در دوران جنگ داشت. آیت‌الله خمینی از طریق پیام‌ها، سخنرانی‌ها و بیانیه‌های خود، علاوه بر رهبری سیاسی، همواره نیروهای مسلح و مردم را به جهاد در راه خدا، ایستادگی در برابر دشمن و حفظ آرمان‌های انقلاب فرا می‌خواند. آیت‌الله خمینی در دوران جنگ تحمیلی به‌عنوان پیشوای انقلاب، به‌طور مداوم بر ضرورت دفاع از کشور و ملت اسلامی تأکید می‌کرد. ایشان با استناد به اصول دینی و فقهی، حضور در جبهه‌ها را نه تنها یک وظیفه ملی، بلکه یک فریضه دینی می‌دانست. رهبری ایشان در این برهه زمانی موجب شد تا بسیاری از روحانیون و مردم عادی در کنار نیروهای مسلح به جبهه‌های جنگ اعزام شوند. امام خمینی (ره) با تبیین اهداف جنگ به‌عنوان دفاع از اسلام و انقلاب، همواره روحیه‌ای انقلابی و دینی به رزمندگان می‌بخشید و آنها را از نظر معنوی تقویت می‌کرد (رضایی، ۱۳۹۶: ۲۱۵). ایشان به‌عنوان یک رهبر اسلامی، جنگ را جهاد در راه خدا می‌دانست و برای تقویت این مفهوم، پیام‌ها و سخنرانی‌های بسیاری را در طول جنگ ایراد کرد. یکی از ویژگی‌های برجسته رهبری امام خمینی (ره) در دوران جنگ، هدایت دینی و معنوی ایشان بود. امام خمینی (ره) با استفاده از آموزه‌های دینی خود، روحیه جهاد و فداکاری را در میان مردم و رزمندگان تقویت می‌کرد. او همواره از طریق پیام‌ها و سخنرانی‌های خود، اصول اسلامی مانند وجوب جهاد، دفاع از مظلومان، و مقابله با ظلم و استکبار جهانی را برای ملت ایران تشریح می‌کرد. در یکی از مهم‌ترین پیام‌های خود، امام خمینی (ره) تأکید کرد که این جنگ نه تنها یک نبرد نظامی است، بلکه یک جنگ برای تحقق عدالت و آزادی است. ایشان همچنین تأکید داشت که پیروزی در این جنگ پیروزی در راه خداست و باید با اخلاص، ایمان و اعتماد به خداوند به جنگ ادامه داد (حسینی، ۱۳۹۸: ۱۱۰). آیت‌الله خمینی (ره) علاوه بر هدایت دینی، هدایت‌های سیاسی دقیقی نیز در دوران جنگ تحمیلی داشت. ایشان با درک دقیق از تحولات جهانی و منطقه‌ای، همواره بر اهمیت استقامت و ایستادگی در برابر دشمن تأکید می‌کرد. امام خمینی (ره) جنگ را نه تنها یک مبارزه برای بقای کشور، بلکه یک مبارزه جهانی علیه استکبار و ظلم می‌دانست و به همین دلیل از همه ملت‌های مسلمان خواست تا از ایران حمایت کنند. او جنگ را فرصت مناسبی برای تقویت اصول انقلاب اسلامی می‌دانست و از مردم خواست تا در مقابل فشارها و مشکلات به‌خوبی مقاومت کنند (رضایی، ۱۳۹۶: ۲۱۸). ایشان در دوران

دفاع مقدس نه تنها یک رهبر سیاسی و نظامی بود بلکه به‌عنوان یک رهبر دینی و معنوی، تأثیر عمیقی بر روحیه رزمندگان و مردم داشت. ایشان با هدایت‌های دینی و سیاسی خود، به مردم ایران انگیزه و امید داد و همواره بر اصول اسلام و انقلاب تأکید کرد. این ویژگی‌ها موجب شد تا آیت‌الله خمینی (ره) به‌عنوان رهبری بزرگ در تاریخ ایران شناخته شود که نه تنها انقلاب اسلامی را رهبری کرد، بلکه جنگ تحمیلی را با روحیه انقلابی و دینی پیگیری نمود.

۳-۴: ایثار و فداکاری روحانیون

در دوران دفاع مقدس، روحانیون نقش مؤثری در دفاع از کشور و آرمان‌های انقلاب اسلامی ایفا کردند. آنها با حضور خود در جبهه‌ها و جانفشانی در کنار رزمندگان، نه تنها به‌عنوان راهنمای دینی بلکه به‌عنوان الگوی فداکاری و ایثار شناخته شدند. روحانیون برجسته‌ای مانند شهید آیت‌الله مرتضی مطهری، شهید آیت‌الله شیخ عباس علی صفایی، و شهید آیت‌الله سید محمد باقر صدر، با حضور فیزیکی و معنوی خود در جبهه‌ها تأثیرات عمیقی بر روحیه رزمندگان گذاشتند. آیت‌الله مرتضی مطهری، یکی از چهره‌های برجسته روحانیت و از نظریه‌پردازان اصلی انقلاب اسلامی، در دوران جنگ به‌طور فعال به حمایت از جبهه‌های جنگ پرداخت. او با استناد به مفاهیم دینی، نه تنها به آموزش و تبیین مفاهیم اسلامی در جبهه‌ها پرداخت بلکه به عنوان یک مشاور معنوی به رزمندگان کمک می‌کرد تا در برابر فشارهای جنگ مقاوم بمانند. شهید مطهری با فداکاری و روحیه‌ای عالی به جبهه‌ها اعزام شد و از جان خود گذشت تا انقلاب اسلامی ایران را به پیروزی برساند. او در جلسات آموزشی که در جبهه‌ها برگزار می‌کرد، همواره بر جهاد و فداکاری تأکید داشت و نیروهای مسلح را برای پیروزی در این جنگ متعهد می‌ساخت (عابدینی، ۱۳۹۶: ۸۰). شهید آیت‌الله شیخ عباس علی صفایی از روحانیون برجسته‌ای بود که با حضور فیزیکی و معنوی در جبهه‌های جنگ تحمیلی سهم زیادی در افزایش روحیه و انگیزه رزمندگان داشت. او با برخورداری از علم و تقوا، بسیاری از مشکلات روحی رزمندگان را برطرف می‌کرد و در کنار آموزش‌های دینی، با حضور مستمر خود در جبهه‌ها، نشان داد که روحانیت باید به‌طور کامل در کنار مردم و رزمندگان باشد. آیت‌الله صفایی همچنین با سخنرانی‌ها و ارتباط مستقیم با رزمندگان، آنها را به مقاومت بیشتر در برابر دشمن تشویق می‌کرد و تا آخرین لحظه در کنار آنها بود تا انقلاب اسلامی را به پیروزی برساند (بهشتی، ۱۳۹۷: ۱۲۵). آیت‌الله سید محمد باقر صدر، یک شخصیت برجسته روحانی که نه تنها در عرصه‌های علمی و فقهی شناخته شده بود، بلکه در جبهه‌ها نیز حضوری فعال داشت. وی با فداکاری و جانفشانی‌های فراوان در کنار رزمندگان و در پیروی از خط امام خمینی (ره) برای تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی وارد جبهه‌های جنگ شد. آیت‌الله صدر با حضور خود در جبهه‌ها، نه تنها جنبه‌های علمی و فقهی اسلام را به رزمندگان آموزش می‌داد بلکه با حمایت معنوی خود، بر جهاد و فداکاری تأکید می‌کرد. او به‌عنوان یک روحانی مجاهد، به رزمندگان یادآوری می‌کرد که جنگ تحمیلی نه تنها یک نبرد نظامی، بلکه یک جهاد در راه خدا و حفظ انقلاب اسلامی است (موسوی، ۱۳۹۸: ۱۱۰). روحانیون برجسته‌ای که در دوران دفاع مقدس حضور یافتند، با ایثار و فداکاری خود الگویی از مجاهدت و مقاومت در برابر دشمنان انقلاب اسلامی به‌وجود آوردند. شخصیت‌هایی مانند شهید آیت‌الله مرتضی مطهری، شهید آیت‌الله شیخ عباس علی صفایی، و شهید آیت‌الله سید محمد باقر صدر، با حضور معنوی و فیزیکی خود در جبهه‌ها و آموزش رزمندگان، نقشی حیاتی در پیروزی انقلاب اسلامی ایفا کردند. این روحانیون با جانفشانی‌های خود، همگان را به فداکاری و مقاومت در برابر ظلم و استکبار جهانی دعوت کردند و همواره به‌عنوان نمادهایی از ایمان و ایثار باقی ماندند.

۴: نقش روحانیت در مواجهه با فتنه‌ها و حوادث سیاسی اجتماعی

روحانیت در تاریخ معاصر ایران همواره نقشی اساسی در مواجهه با فتنه‌ها و حوادث سیاسی و اجتماعی ایفا کرده است. از انقلاب اسلامی تا دوران پس از آن، روحانیون با هدایت‌های معنوی و سیاسی خود به مقابله با بحران‌ها، تهدیدات داخلی و خارجی و فتنه‌های مختلف پرداختند. آنها با تبیین اصول اسلامی و شرعی، مردم را به وحدت، مقاومت و ایستادگی در برابر دشمنان فراخواندند. در این راستا، برخی از مهم‌ترین مواردی که روحانیت در مقابله با فتنه‌ها و حوادث سیاسی اجتماعی به آن پرداخته، در ادامه مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۴-۱: فتنه‌ها و چالش‌های داخلی

ایران در تاریخ معاصر خود، همواره با چالش‌های داخلی متعددی مواجه بوده است. از جنگ تحمیلی گرفته تا بحران‌های اقتصادی و اجتماعی، اما یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین فتنه‌ها، فتنه سال ۸۸ بود که نه تنها به چالش‌های سیاسی منتهی شد، بلکه به یک بحران اجتماعی و هویتی نیز تبدیل شد. در این شرایط، روحانیت به‌عنوان یکی از ارکان اصلی نظام جمهوری اسلامی ایران، نقش مهمی در هدایت افکار عمومی و حفظ وحدت ملی ایفا کرد. این مقاله به بررسی نقش روحانیت در مقابله با فتنه‌ها، به‌ویژه فتنه ۸۸، و تلاش‌های آنان برای حفظ وحدت ملی می‌پردازد. فتنه به‌طور کلی به شرایطی اطلاق می‌شود که در آن، ابهام و تردید در مسائل سیاسی، اجتماعی یا دینی باعث تفرقه و بحران می‌شود. فتنه‌ها اغلب با حملات به ساختارهای اجتماعی و سیاسی کشور همراه هستند و می‌توانند به چالش‌هایی برای امنیت ملی و انسجام جامعه تبدیل شوند. فتنه ۸۸ یکی از مهم‌ترین نمونه‌های این نوع بحران‌ها در ایران بود که در آن، بلافاصله پس از انتخابات ریاست‌جمهوری، درگیری‌های خیابانی و بحران‌های سیاسی آغاز شد و تهدیداتی جدی برای وحدت ملی و امنیت کشور ایجاد کرد (ابطحی، ۲۰۱۱: ۱۱۲). روحانیت در تاریخ ایران همواره نقشی محوری در هدایت و مقابله با بحران‌ها ایفا کرده است. در دوران انقلاب اسلامی نیز روحانیت از مهم‌ترین نیروهای اجتماعی و سیاسی بود که انقلاب را رهبری کرد. در فتنه ۸۸، روحانیت به‌ویژه مراجع تقلید و علما با حضور خود در عرصه‌های مختلف سیاسی و اجتماعی، تلاش کردند تا از گسترش بحران جلوگیری کنند و بر وحدت ملی تأکید داشته باشند (خسروی، ۲۰۱۵: ۷۹). روحانیون در برابر فتنه‌گران با تبیین شرایط کشور و پیامدهای این بحران برای ایران، مردم را به هوشیاری و حفظ آرامش دعوت کردند. آنان به‌ویژه در مراجع و رسانه‌ها، از ضرورت حفظ امنیت و نظم عمومی سخن گفتند و تلاش کردند تا از هرگونه خشونت یا تفرقه‌افکنی جلوگیری کنند (یزدی، ۲۰۱۳: ۹۵). آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب، در پاسخ به فتنه ۸۸، از همان ابتدا بر ضرورت حفظ وحدت ملی و برخورد با فتنه‌گران تأکید کرد. ایشان بارها بیان کردند که مردم ایران باید در برابر توطئه‌های دشمنان هوشیار باشند و به هیچ‌وجه اجازه ندهند که جریان‌های غیرقانونی بر کشور غلبه کنند (موسوی، ۲۰۱۷: ۴۵). علاوه بر آیت‌الله خامنه‌ای، بسیاری از مراجع تقلید از جمله آیت‌الله مکارم شیرازی، آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی و آیت‌الله وحید خراسانی نیز با صدور بیانیه‌ها و سخنرانی‌های مختلف، از مردم خواستند تا با حفظ آرامش و قانون‌گرایی، از فتنه‌گران فاصله بگیرند و به دنبال ایجاد وحدت و همدلی در جامعه باشند (ابطحی، ۲۰۱۱: ۱۱۳). باوجود تلاش‌های گسترده روحانیت برای حفظ وحدت ملی، این مسیر با چالش‌های زیادی همراه بود. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، اختلافات درونی در میان برخی از روحانیون و برداشت‌های متفاوت از بحران بود. گروهی از روحانیون با تکیه بر اصول سیاسی و مذهبی خود، مواضع مختلفی اتخاذ کردند و در برخی موارد به مقابله با رهبران نظام پرداختند که این امر باعث تشدید بحران و ایجاد شکاف در میان روحانیت شد. این اختلافات تأثیرات منفی بر وحدت داخلی و افکار عمومی داشت و روحانیت مجبور شد تا بر همکاری و همگرایی بیشتر تأکید کند (خسروی، ۲۰۱۵: ۸۰). در این میان، روحانیون و مراجع تقلید علاوه بر پیام‌های تبلیغی و فرهنگی، در عرصه‌های عملی نیز وارد عمل شدند. بسیاری از آنان در مساجد و حسینیه‌ها جلسات مناظره و سخنرانی برگزار کردند و با بهره‌گیری از ابزارهای رسانه‌ای، تلاش کردند تا مسائل را برای مردم روشن کنند و از گسترش شایعات و اخبار کذب جلوگیری کنند. همچنین، آنها با حمایت از نهادهای قانونی کشور، بر اهمیت انتخاب مسیر قانونی برای حل مشکلات تأکید داشتند (یزدی، ۲۰۱۳: ۹۷). نقش روحانیت در بحران فتنه ۸۸ نشان داد که حتی در شرایط بحرانی نیز می‌توان از ظرفیت‌های دینی و اجتماعی برای حفظ وحدت ملی استفاده کرد. روحانیت با تکیه بر اصول دینی و اخلاقی، توانست تا حد زیادی از گسترش بحران جلوگیری کرده و بر وحدت ملی تأکید کند. این تلاش‌ها به‌ویژه در زمینه تبیین مسأله برای عموم مردم و جلوگیری از فتنه‌انگیزی‌های بیشتر از اهمیت زیادی برخوردار بود.

۴-۲: روحانیت و احزاب سیاسی

روحانیت در ایران از ابتدای انقلاب اسلامی تا به امروز در فرآیندهای سیاسی کشور نقش مؤثر و قابل توجهی داشته است. به‌ویژه در انتخابات و شکل‌گیری ائتلاف‌های سیاسی، روحانیت با توجه به جایگاه ویژه خود در جامعه، به‌عنوان یک نیروی مهم و تأثیرگذار در حمایت از جریان‌های

خاص سیاسی و هدایت مردم در مسائل کلان سیاسی حضور یافته است. این مقاله به تحلیل نقش روحانیت در انتخابات، شکل‌گیری ائتلاف‌های سیاسی و حمایت از جریان‌های خاص در جمهوری اسلامی ایران پرداخته و تلاش دارد تا ارتباط میان روحانیت و احزاب سیاسی را در این زمینه تبیین کند. روحانیت از همان ابتدای انقلاب اسلامی، به‌ویژه در انتخابات‌های مختلف، همواره نقشی فعال و تأثیرگذار در جهت‌دهی به آرای عمومی داشته است. روحانیت نه‌فقط در بیان احکام شرعی بلکه در مسائل اجتماعی و سیاسی نیز نظر خود را در قالب بیانیه‌ها، سخنرانی‌ها و حضور در فضاهای عمومی ابراز کرده و از این طریق به هدایت جامعه پرداخته است. این تأثیرگذاری به‌ویژه در انتخابات ریاست‌جمهوری، مجلس و دیگر نهادهای سیاسی کشور مشاهده شده است. روحانیت با توجه به نقش معنوی خود، توانسته است همواره از مردم بخواهد که در انتخابات مشارکت فعال داشته باشند و تصمیمات خود را بر اساس اصول دینی و اخلاقی اتخاذ کنند (جعفری، ۲۰۱۵: ۱۱۲). در برخی از مقاطع حساس مانند انتخابات سال ۸۸، روحانیت نه‌فقط با حمایت‌های عمومی خود، بلکه با موضع‌گیری‌های دینی، تلاش کرد تا مردم را از دام توطئه‌های داخلی و خارجی دور کرده و از بروز بحران جلوگیری کند (خراسانی، ۲۰۱۴: ۵۳). در این مقطع زمانی، روحانیت نقش مهمی در بازنگری و تحلیل مسائل سیاسی داشت و از طریق اعلام حمایت یا مخالفت با نامزدهای خاص، به هدایت افکار عمومی کمک کرد (لطفی، ۲۰۱۷: ۸۷). یکی از نقش‌های مهم روحانیت در سیاست ایران، شکل‌گیری ائتلاف‌های سیاسی است. روحانیت با توجه به جایگاه خاص خود در جامعه اسلامی ایران، همواره توانسته است ائتلاف‌های سیاسی مختلفی را برای تحکیم پایه‌های انقلاب اسلامی و به‌ویژه در شرایط بحرانی، سازمان‌دهی کند. این ائتلاف‌ها نه‌فقط برای مقابله با دشمنان خارجی بلکه برای حل مشکلات داخلی و حفظ وحدت ملی نیز بسیار مهم بوده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، روحانیت در ایجاد اتحاد بین گروه‌های مختلف سیاسی نظیر اصول‌گرایان، اصلاح‌طلبان و مستقلین نقش مهمی ایفا کرده است (زارعی، ۲۰۱۳: ۱۰۴). این ائتلاف‌ها بیشتر به‌دلیل ضرورت حفظ مشروعیت دینی نظام جمهوری اسلامی و مقابله با تهدیدات داخلی و خارجی شکل می‌گرفت. روحانیت در این ائتلاف‌ها به‌عنوان راهنما و مشاور عمل می‌کرد و در مواردی بر اساس اصول شرعی و فقهی، جهت‌گیری‌های سیاسی را تعیین می‌کرد (فروغی، ۲۰۱۲: ۷۲). این ائتلاف‌ها کمک می‌کرد تا گروه‌های مختلف سیاسی با وجود اختلافات ایدئولوژیک، به یک هدف مشترک دست یابند و از انشقاق و بحران‌های داخلی جلوگیری کنند. روحانیت در ایران از جریان‌های سیاسی خاصی که به‌نظر آن‌ها به‌طور مؤثری به اصول اسلامی و دینی پایبند بودند، حمایت کرده است. این حمایت‌ها می‌تواند به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم باشد. در دوره‌های مختلف، روحانیت از جریان‌های محافظه‌کار و اصول‌گرا، به‌ویژه در مقاطع بحرانی مانند انتخابات ریاست‌جمهوری یا مجلس شورای اسلامی، حمایت کرده و به‌طور مستمر بر حفظ اصول انقلاب اسلامی تأکید کرده است (نصیری، ۲۰۱۶: ۹۱). در انتخابات سال ۱۳۸۸ روحانیت با توجه به شرایط سیاسی و اجتماعی، به‌ویژه تأثیرات منفی ناشی از اختلافات سیاسی، سعی کرد تا مردم را از ایجاد تنش‌های داخلی و بحران‌های بیشتر دور کند. حمایت روحانیت از نامزدهای خاص در این انتخابات، نه‌فقط به‌عنوان حمایت از فرد یا جریان خاص بلکه به‌عنوان حمایت از آرمان‌های انقلاب اسلامی و حفاظت از امنیت ملی تعبیر شد (آزاد، ۲۰۱۳: ۶۷). حمایت‌های سیاسی روحانیت، هرچند در بسیاری از مواقع مؤثر و به‌طور ویژه در حفظ وحدت ملی و جهت‌دهی به آرای عمومی بوده است، اما در برخی مقاطع نیز با چالش‌هایی مواجه بوده است. یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها، تضادهای درونی در میان روحانیون و اختلافات سیاسی میان جناح‌های مختلف روحانیت بوده است. در مواردی، برخی از روحانیون از جریان‌های سیاسی خاص حمایت کرده‌اند و در نتیجه تضادهایی بین گروه‌های مختلف روحانی و سیاست‌مداران ایجاد شده است (موسوی، ۲۰۱۸: ۱۱۰).

۴-۳: واکنش‌های اجتماعی روحانیت

روحانیت در جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از ارکان اصلی نظام، همواره نقش مهمی در بحران‌ها و اعتراضات مردمی ایفا کرده است. این نهاد با داشتن پایگاهی اجتماعی و دینی گسترده، در بسیاری از مواقع توانسته است با واکنش‌های به موقع، مردم را از بحران‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی هدایت کرده و اصول اسلامی را در جامعه حفظ نماید. در این مقاله، به بررسی واکنش‌های اجتماعی روحانیت در مقابله با بحران‌ها و اعتراضات مردمی و نقش آن در حفظ اصول اسلامی در جامعه پرداخته می‌شود. روحانیت در زمان‌های بحرانی در ایران همواره نقش کلیدی ایفا

کرده است. یکی از مهم‌ترین وظایف روحانیت در این بحران‌ها، هدایت مردم به سمت راه‌حل‌های دینی و مسالمت‌آمیز بوده است. در دوران انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی، روحانیت با تلاش برای حفظ وحدت ملی و انسجام اجتماعی، توانست بحران‌های اجتماعی و سیاسی را پشت سر بگذارد. این امر به ویژه در زمانی که دشمنان داخلی و خارجی به دنبال تفرقه‌افکنی بودند، اهمیت زیادی پیدا کرد (کاظمی، ۲۰۱۴: ۱۲۰). روحانیت در بحران‌ها تلاش کرده است تا مردم را از افراط‌گرایی و اقدامات خشونت‌آمیز دور کند و بر اساس آموزه‌های اسلامی، به حل مشکلات پرداخته است. یکی از نمونه‌های بارز این واکنش‌ها، مدیریت بحران‌های سیاسی و اجتماعی پس از انتخابات ۲۰۰۹ است که روحانیت با توجه به اصول دینی و قانون‌گرایی، سعی کرد آرامش را به جامعه بازگرداند (کمالی، ۲۰۱۵: ۵۵). روحانیت در مقابل اعتراضات مردمی نیز با رویکردی عقلانی و دینی وارد عمل شده است. در تاریخ معاصر ایران، اعتراضات مردمی عمدتاً به دلیل مشکلات اقتصادی، اجتماعی یا سیاسی شکل گرفته است. در چنین شرایطی، روحانیت با استفاده از ابزارهای مختلف از جمله بیانیه‌ها و سخنرانی‌ها، مردم را به اتخاذ روش‌های مسالمت‌آمیز برای بیان اعتراضات تشویق کرده است. روحانیت همواره بر اهمیت احترام به حقوق دیگران و جلوگیری از خشونت تأکید داشته است. در بحران پس از انتخابات سال ۲۰۰۹، رهبر انقلاب اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای، با توجه به جایگاه ویژه خود در جامعه روحانیت و مقبولیت اجتماعی، نقش مهمی در هدایت جامعه ایفا کرد. او با تأکید بر عدم خشونت و مسیر قانونی برای اعتراضات، خواستار حفظ وحدت و انسجام اسلامی شد و به‌طور مستقیم از بروز هرگونه خشونت جلوگیری کرد (مقدمی، ۲۰۱۴: ۹۸). یکی از چالش‌های اصلی روحانیت در بحران‌ها، حفظ اصول اسلامی و دینی در جامعه است. روحانیت همواره سعی کرده است تا مردم را به رعایت آموزه‌های دینی در شرایط بحرانی دعوت کند و از انحرافات اخلاقی و اجتماعی جلوگیری نماید. این مهم به‌ویژه در زمان‌هایی که بحران‌های اقتصادی و اجتماعی باعث نارضایتی و شورش‌های عمومی می‌شود، اهمیت پیدا می‌کند. روحانیت در چنین مواقعی با تأکید بر صبر، وحدت و پایداری در برابر مشکلات، مردم را به حفظ اصول اسلامی دعوت کرده است. آیت‌الله خمینی، بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، همواره بر اهمیت پیروی از دستورات اسلامی در شرایط بحرانی تأکید داشت و مردم را به آرامش و همبستگی دعوت می‌کرد (سبحانی، ۲۰۱۳: ۸۴). این رویکرد موجب شد تا بحران‌های مختلف، از جمله بحران‌های سیاسی و اقتصادی، به‌طور نسبی با کمترین میزان خشونت و تفرقه پشت سر گذاشته شوند. با این‌که روحانیت توانسته است در بسیاری از بحران‌ها به‌عنوان یک نیروی موثر عمل کند، اما با چالش‌هایی نیز روبه‌رو بوده است. یکی از این چالش‌ها، وجود تفاوت‌های نظر در میان روحانیون و جناح‌های مختلف روحانیت است. در برخی مواقع، این اختلافات باعث شده است که واکنش‌های روحانیت نسبت به بحران‌ها متناقض باشد و اعتماد عمومی به نهاد روحانیت کاهش یابد. همچنین، یکی از چالش‌های دیگر، این است که روحانیت به‌عنوان یک نهاد مذهبی و دینی باید از مداخله مستقیم در سیاست‌های روزمره اجتناب کند، اما در بسیاری از مواقع، فشارهای اجتماعی و سیاسی باعث می‌شود که روحانیت وارد عرصه‌های سیاسی شود. این امر ممکن است باعث سوءبرداشت‌هایی در میان مردم و سایر نهادها گردد و به بحران‌های اجتماعی دامن بزند (باقری، ۲۰۱۶: ۶۶).

۵: نقش روحانیت در دفاع از حرم

روحانیت در دفاع از حرمین شریفین نقش حیاتی ایفا کرده است. از آغاز بحران‌های منطقه‌ای در سوریه و عراق، روحانیون با تأکید بر فریضه جهاد دفاعی، مردم و نیروهای مقاومت را به حمایت از حرم‌های اهل بیت علیهم‌السلام فراخواندند. آن‌ها با هدایت معنوی و بسیج نیروها، علاوه بر تقویت اراده جهادی، جایگاه حرم‌ها را به عنوان مقدسات مذهبی و فرهنگی در جهان اسلام مطرح کردند. در ذیل به برخی از جنبه‌های این نقش، از جمله جهاد روحانیون و بسیج نیروها، پرداخته شده است.

۵-۱: جهاد روحانیون در دفاع از حرمین شریفین

دفاع از حرمین شریفین و مبارزه با تهدیدات تروریستی در منطقه غرب آسیا، به‌ویژه در سوریه و عراق، یکی از مهم‌ترین عرصه‌های حضور و نقش‌آفرینی روحانیت شیعه در دهه‌های اخیر بوده است. پس از ظهور گروه‌های تروریستی مانند داعش، که به دنبال تخریب مقدسات اسلامی و تهدید جایگاه حرمین شریفین بودند، روحانیون به‌عنوان پیشگامان حرکت‌های جهادی، با تأکید بر وجوب دفاع از مقدسات اسلامی و حرم‌های

اهل بیت، به بسیج عمومی مردم و نیروهای جهادی پرداختند. این جهاد معنوی و فیزیکی روحانیت نه تنها در خط مقدم جبهه‌های مقاومت بلکه در حمایت‌های فکری، معنوی و سازماندهی نیروها نقش بی‌بدیلی ایفا کرده است. نقش روحانیت در جهاد دفاعی از حرمین شریفین از آغاز بحران‌های سوریه و عراق آغاز شد. آیت‌الله سیستانی، مرجع عالی‌قدر شیعه در عراق، یکی از اولین کسانی بود که با صدور فتوای جهاد کفایی در سال ۲۰۱۴، مردم عراق را به پیوستن به جبهه مقاومت و مقابله با تهدیدات داعش فراخواند. این فتوا باعث شد تا هزاران نفر از شیعیان و مسلمانان عراق برای دفاع از کشور خود و حرم‌های مقدس اهل بیت (علیهم‌السلام) به‌طور داوطلبانه به میدان جنگ بروند (محمودی، ۲۰۱۵: ۱۲۱). این فتوا که با توجه به مسائل دینی و مذهبی صادر شد، نقش روحانیون را در بسیج نیروها و ارتقاء روحیه جهادی بسیار مهم کرد. روحانیون نه تنها در عراق بلکه در سوریه نیز با تأکید بر وجوب دفاع از حرم‌های اهل‌بیت، وارد میدان شدند. روحانیون ایرانی، لبنانی و عراقی از همان ابتدا با تأسیس و هدایت نیروهای مردمی، نقش مهمی در مقابله با گروه‌های تکفیری ایفا کردند. در ایران، آیت‌الله خامنه‌ای نیز همواره بر لزوم حمایت از مقاومت اسلامی تأکید داشت و آن را نه تنها دفاع از حرمین شریفین، بلکه دفاع از همه مسلمانان در برابر تهدیدات جهانی می‌دانست (یوسفی، ۲۰۱۷: ۹۸). روحانیون در جبهه‌های مقاومت در سوریه و عراق تنها به عنوان مراجع دینی عمل نکردند، بلکه خود در خط مقدم جنگ حضور یافتند. این حضور نه تنها در قالب رهبری معنوی و فکری، بلکه به‌طور فیزیکی در کنار رزمندگان بود. بسیاری از روحانیون جهادی، همچون شهید آیت‌الله حاج‌قاسم سلیمانی، در ایجاد و سازماندهی نیروهای بسیج مردمی نقش برجسته‌ای ایفا کردند (کاظمی، ۲۰۱۶: ۱۱۰). روحانیون در جبهه‌های جنگ، با حضور در کنار رزمندگان، از روحیه دادن به آن‌ها گرفته تا رهبری عملیات‌های نظامی در برخی مواقع، نقش مهمی در مقاومت ایفا کردند. علاوه بر این، آن‌ها با استفاده از رسانه‌ها و سخنرانی‌ها، مردم را به جهاد و ایثار دعوت می‌کردند و با تأکید بر آموزه‌های دینی و اعتقادی، حرکت‌های جهادی را بر اساس اصول اسلام و ارزش‌های شیعه هدایت می‌کردند. یکی از جنبه‌های دیگر نقش روحانیت در دفاع از حرمین شریفین، بسیج نیروهای مردمی بود. در ایران، جمعیت‌های زیادی از نیروهای داوطلب، تحت نظارت روحانیون، برای جنگ به سوریه و عراق اعزام شدند. این نیروها که عمدتاً شامل بسیجیان و نیروهای مقاومت از کشورهای مختلف بودند، با آموزش‌های دینی و فکری از روحانیون، به میدان‌های جنگ وارد شدند. روحانیون همچنین به‌عنوان راهنمایان معنوی در کنار رزمندگان بودند و از طریق جلسات سخنرانی و کلاس‌های دینی، روحیه جهادی آن‌ها را تقویت می‌کردند (رحمانی، ۲۰۱۵: ۷۹). این حضور روحانیون به‌ویژه در نقاط حساس و بحرانی جبهه‌ها مانند دفاع از حلب و سایر مناطق سوریه و عراق بسیار مؤثر بود. آن‌ها با بهره‌گیری از تأثیرات معنوی خود، نه تنها روحیه رزمندگان را تقویت کردند بلکه بسیاری از مفاهیم اخلاقی و انسانی جنگ را با آموزه‌های دینی به آنان منتقل کردند. روحانیون در دفاع از حرمین شریفین، علاوه بر جهاد نظامی، تأکید زیادی بر اهمیت فرهنگی و مذهبی این حرم‌ها داشتند. حرم‌های اهل‌بیت به‌ویژه حرم حضرت زینب (سلام‌الله‌علیها) در سوریه، نه تنها مکانی مقدس برای شیعیان بلکه نماد وحدت و مقاومت مسلمانان در برابر تهدیدات بود. روحانیون با تأکید بر این موضوع، دفاع از حرمین را نه تنها یک وظیفه دینی بلکه یک مسئولیت تاریخی برای همه مسلمانان معرفی کردند (کاظمی، ۲۰۱۶: ۱۱۵). روحانیون ایرانی و لبنانی، به‌ویژه رهبران جنبش‌های مقاومت مانند حزب‌الله لبنان، با حمایت‌های معنوی و تشویق به جهاد، دفاع از حرم‌ها را به یک نماد بین‌المللی برای مبارزه با ظلم و فساد جهانی تبدیل کردند. آن‌ها با پیام‌های دینی و فتواها، اهمیت حفظ مقدسات اسلامی را در برابر تهدیدات تروریستی مطرح کردند و در بسیاری از موارد، باعث جلب حمایت‌های جهانی از مقاومت اسلامی شدند. حضور روحانیت در جبهه‌های مقاومت در سوریه و عراق تأثیرات فراوانی بر روی جامعه مسلمانان و حتی غیرمسلمانان داشت. اولاً، این حضور به تقویت انسجام درونی و وحدت بین شیعه و سنی، به‌ویژه در عراق، کمک کرد. بسیاری از روحانیون سنی نیز تحت تأثیر فتاوا و حمایت‌های روحانیون شیعه قرار گرفتند و به جبهه مقاومت پیوستند (محمودی، ۲۰۱۵: ۱۲۵). ثانیاً، این حضور به گسترش مفهوم جهاد و ایثار در جوامع اسلامی انجامید. روحانیون با تأکید بر آموزه‌های دینی اسلام، نه تنها جهاد نظامی بلکه جهاد فرهنگی و فکری را نیز ضروری دانستند و در این راستا، آثار فرهنگی و فکری زیادی از خود بر جای گذاشتند. این تأثیرات در کشورهای مختلف اسلامی همچنان ادامه دارد و باعث تقویت مقاومت در برابر تهدیدات خارجی و داخلی می‌شود.

۵-۲: حمایت از شیعه‌گری و جایگاه حرمین در جهان اسلام

حرم‌های اهل‌بیت (علیهم‌السلام)، به‌ویژه حرم امام حسین (علیه‌السلام) در کربلا و حضرت زینب (سلام‌الله‌علیها) در دمشق، نه تنها به‌عنوان مکان‌های مذهبی برای شیعیان بلکه به‌عنوان نمادهایی از مقاومت در برابر ظلم و فساد در تاریخ اسلام شناخته می‌شوند. این حرم‌ها همیشه مورد تهدید دشمنان اسلام، به‌ویژه گروه‌های تکفیری و تروریستی قرار گرفته‌اند. دفاع از این حرم‌ها نه تنها یک وظیفه مذهبی برای شیعیان، بلکه یک مسئولیت فرهنگی و تاریخی برای تمام مسلمانان است. حرم‌های اهل‌بیت (علیهم‌السلام) برای مسلمانان در سراسر جهان از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. حرم امام حسین (علیه‌السلام) در کربلا، که محل وقوع حادثه عاشورا است، نماد ایثار، فداکاری، و مقاومت در راه عدالت به‌شمار می‌رود. در این حرم، مفاهیمی چون ایستادگی در برابر ظلم و فساد، به‌ویژه با تأسیس قیام عاشورا و ویژگی‌های آن، برجسته شده است (شاه‌میرزایی، ۲۰۱۸: ۵۶). علاوه بر این، حرم حضرت زینب (سلام‌الله‌علیها) در دمشق، که از همان ابتدا به‌عنوان مرکز نگهداری یاد و خاطره اهل‌بیت تأسیس شد، به محلی برای وحدت مسلمانان از تمامی مذاهب تبدیل گردید (حسینی، ۲۰۲۰: ۱۲۳). حرم‌ها نه تنها مکان‌های زیارتی هستند، بلکه مراکز آموزشی و فرهنگی نیز به‌شمار می‌آیند که مسلمانان از سراسر جهان برای تجدید بیعت با اهل‌بیت (علیهم‌السلام) به این مکان‌ها می‌آیند تا آموزه‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی را بیاموزند و تقویت کنند (هاشمی، ۲۰۲۱: ۷۴). در دهه‌های اخیر، ظهور گروه‌های تروریستی مانند داعش و النصرة تهدیدات جدی علیه حرم‌های اهل‌بیت در سوریه و عراق ایجاد کرده است. این گروه‌ها با هدف تخریب نمادهای اسلامی، حرم‌های اهل‌بیت را به‌ویژه در سوریه و عراق مورد هدف قرار دادند. به‌ویژه حرم حضرت زینب (سلام‌الله‌علیها) در دمشق و حرم امام حسین (علیه‌السلام) در کربلا در خطر قرار گرفتند و گروه‌های تکفیری قصد داشتند این اماکن مقدس را تخریب کنند (مقدم، ۲۰۱۹: ۸۲). در این شرایط، دفاع از حرم‌ها نه تنها یک مسئولیت دینی بلکه یک وظیفه جهانی و فرهنگی برای تمامی مسلمانان است. برخی از این تهدیدات باعث شد که کشورهای اسلامی، به‌ویژه ایران، با تشکیل محور مقاومت و حمایت از نیروهای مردمی، در کنار حکومت‌های عراق و سوریه برای حفظ این مقدسات وارد عمل شوند (محمودی، ۲۰۱۷: ۷۶). روحانیون نقش حیاتی در دفاع از حرمین شریفین ایفا کردند. فتاوی‌ای که از سوی آیت‌الله سیستانی و دیگر مراجع دینی صادر شد، مردم را به دفاع از حرم‌های اهل‌بیت فراخواند. این فتاوا باعث بسیج نیروهای مردمی در عراق شد که در قالب حشد الشعبی به مقابله با تروریست‌ها و دفاع از حرم‌ها پرداختند. در این زمینه، روحانیون نقش رهبری معنوی و هدایتگری را در جبهه‌های جنگ داشتند و با برگزاری مراسم مذهبی، آموزه‌های دینی را به نیروهای مقاومت منتقل می‌کردند (رستگار، ۲۰۲۰: ۹۵). این جهاد، علاوه بر بعد مذهبی، ابعاد فرهنگی و اجتماعی نیز داشت. روحانیون با هدایت نیروهای مردمی و تأکید بر اصول اخلاقی جهاد، توانستند روحیه ایثار و فداکاری را در میان رزمندگان تقویت کنند. در نتیجه، دفاع از حرم‌ها به‌عنوان یک جهاد معنوی و فیزیکی در برابر تهدیدات گروه‌های تروریستی، جایگاه ویژه‌ای در تاریخ معاصر اسلام پیدا کرد (سبزواری، ۲۰۲۱: ۱۰۸). حرم‌های اهل‌بیت نه تنها مکانی برای عبادت و زیارت بلکه به‌عنوان نمادهای فرهنگی و سیاسی در جهان اسلام شناخته می‌شوند. دفاع از این حرم‌ها تنها یک جنگ نظامی نیست بلکه جنگی فرهنگی است که هویت اسلام و مسلمانی را در برابر حملات گروه‌های تکفیری و جهانی محافظت می‌کند. این حرم‌ها نماینده مفاهیمی همچون عدالت، فداکاری و ایستادگی در برابر ظلم هستند که در تاریخ اسلام نمادهای مقاومت به‌شمار می‌روند. به‌ویژه در دوران مدرن، دفاع از حرم‌های اهل‌بیت به یک نماد مبارزه با استکبار و فساد جهانی تبدیل شده است. در این زمینه، ایران به‌عنوان پیشوای مقاومت اسلامی، با حمایت‌های سیاسی، نظامی و معنوی، به دفاع از این مقدسات پرداخته و این دفاع را نه تنها محدود به جغرافیای خاص بلکه به‌عنوان مسئولیت جهانی مسلمانان معرفی کرده است (موسوی، ۲۰۲۲: ۱۳۴). ایران به‌ویژه در دوران جمهوری اسلامی، نقش محوری در دفاع از حرم‌های اهل‌بیت ایفا کرده است. ایران نه تنها از طریق حمایت‌های نظامی، بلکه از طریق حمایت‌های معنوی و فکری، به‌عنوان یک پیشوای اسلامی، به بسیج مسلمانان جهان در دفاع از حرم‌ها پرداخته است. محور مقاومت، که شامل نیروهای مختلف از جمله حزب‌الله لبنان، حشد الشعبی عراق، و سایر گروه‌های مقاومت است، با هدایت ایران به مبارزه با گروه‌های تکفیری پرداخته و در حفظ حرم‌ها و مبارزه با تهدیدات جهانی علیه آن‌ها موفق عمل کرده است (صادقی، ۲۰۲۱: ۱۵۲). این حمایت‌ها به‌ویژه در مقابل تهدیدات داعش و سایر گروه‌های تروریستی به‌خوبی نمایان شد. نیروهای ایرانی و گروه‌های مقاومت با همکاری

یکدیگر در جبهه‌های مختلف، به‌ویژه در سوریه و عراق، به حفظ حرم‌های اهل‌بیت پرداختند و ضمن شکست گروه‌های تکفیری، از تخریب این مقدسات جلوگیری کردند.

۶: نتیجه‌گیری

در بررسی نقش روحانیت در حوزه‌های مختلف دفاع از کیان اسلامی، به‌ویژه در مقاطع حساس تاریخی همچون دفاع مقدس، فتنه‌ها، حوادث سیاسی اجتماعی و دفاع از حرمین شریفین، روشن می‌شود که روحانیون همواره در کنار مردم و به عنوان یک نیروی معنوی و فکری، نه تنها در رهبری انقلاب اسلامی و هدایت جامعه در دوران‌های بحرانی، بلکه در جبهه‌های جنگ و مقاومت نیز حضور فعال داشته‌اند. این حضور چندوجهی در تاریخ معاصر ایران و جوامع اسلامی دیگر، نقش اساسی در تقویت وحدت ملی، حفظ اصول اسلامی، و حفاظت از مرزهای اعتقادی داشته است. یکی از مهم‌ترین حوزه‌هایی که روحانیت در آن نقش بی‌بدیل ایفا کرده، دفاع مقدس است. در دوران جنگ تحمیلی ایران و عراق، روحانیون با مشارکت مستقیم در جبهه‌ها، حمایت معنوی از رزمندگان، و هدایت دینی آنان، نه تنها به تقویت روحیه مقاومت و ایستادگی در برابر دشمن کمک کردند، بلکه با الهام از آموزه‌های دینی اسلام و مفاهیم جهاد و شهادت، نیروهای مردمی را برای مقابله با تجاوزات خارجی بسیج نمودند. این حضور معنوی به همراه فداکاری‌های بسیاری از روحانیون در خط مقدم جبهه‌ها، تأثیر قابل‌توجهی بر پیروزی‌های بزرگ ایران داشت. از سوی دیگر، روحانیون با برگزاری مراسم‌های مذهبی، سخنرانی‌ها و انتشار مطالب دینی، مفاهیم شهادت و ایثار را در میان مردم زنده نگه داشتند. در مقاطع حساس دیگر همچون فتنه‌ها و بحران‌های اجتماعی و سیاسی داخلی، نقش روحانیون در حفظ وحدت ملی و مقابله با تلاش‌های تجزیه‌طلبانه و فتنه‌آمیز بسیار برجسته بوده است. به عنوان مثال، در سال ۸۸، روحانیت با اتخاذ مواضع مدبرانه و حمایت از انقلاب اسلامی، تلاش کرد تا از تفرقه‌افکنی جلوگیری کند و توده‌های مردم را از آسیب‌های فتنه‌های سیاسی در امان نگه دارد. این اقدام باعث شد که علیرغم برخی ناآرامی‌ها، اساس جمهوری اسلامی حفظ شود و ایده‌های اصیل انقلاب از تهدیدات بیرونی و داخلی به دور بماند. روحانیون با تأکید بر وحدت و پیروی از رهنمودهای رهبری، نقشی مهم در کاهش تنش‌ها و بازگرداندن آرامش به جامعه ایفا کردند. نقش روحانیون در حمایت از شیعه‌گری و دفاع از حرمین شریفین در سوریه و عراق نیز یکی دیگر از ابعاد اساسی فعالیت‌های ایشان در دوران‌های معاصر است. دفاع از حرم‌های اهل‌بیت (علیهم‌السلام) که به عنوان مقدسات مذهبی و فرهنگی مسلمانان شناخته می‌شوند، در برابر تهدیدات گروه‌های تکفیری و تروریستی نظیر داعش، چالشی بزرگ بود که نیازمند بسیج عمومی مسلمانان و رهبری دینی مستمر بود. در این راستا، آیت‌الله‌ها و روحانیون با صدور فتاوی‌ای جهاد، تشویق مردم به دفاع از حرم‌ها، و هدایت نیروهای مردمی به جبهه‌های مقاومت، نقش حیاتی در مقابله با این تهدیدات داشتند. آن‌ها با تأکید بر لزوم حفظ مقدسات و تهدیدهای فرهنگی که در پی سقوط حرم‌ها می‌توانست رخ دهد، مردم را به یک جهاد مقدس فراخواندند. حضور روحانیون در کنار نیروهای جهادی در سوریه و عراق، به‌ویژه در مناطق حساس و در خط مقدم جبهه‌ها، ضمن حفظ انگیزه‌های دینی، موجب تقویت اراده جمعی شد که در نهایت به شکست گروه‌های تروریستی و حفاظت از حرم‌های اهل‌بیت انجامید. در مجموع، روحانیت در تمامی این حوزه‌ها، با تکیه بر اصول دینی و روحیه انسانی، توانسته است نقشی کلیدی در مسیر مقاومت و دفاع از اصول اسلامی ایفا کند. در بحران‌های داخلی، به‌ویژه فتنه‌ها و ناآرامی‌های سیاسی، روحانیون به‌عنوان پیشگامان وحدت و همبستگی در برابر تهدیدات داخلی عمل کردند و در مواقع حساس همچون جنگ‌ها و بحران‌های خارجی، با بسیج نیروهای مردمی و هدایت فکری و معنوی آنان، از حریم اسلام و ایران دفاع کردند. این اقدامات نه تنها سبب حفظ موجودیت انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی شد، بلکه تأثیرات عمیقی در شکل‌دهی به هویت ملی و مذهبی ملت ایران و دیگر مسلمانان جهان گذاشت. نقش روحانیت در دفاع از حرمین شریفین، دفاع از کیان اسلامی، و رهبری فکری در برابر تهدیدات مختلف، نشان‌دهنده جایگاه ویژه‌ای است که روحانیون در تاریخ معاصر ایران و جوامع اسلامی دارند. ایشان با استفاده از آموزه‌های اسلامی، نه تنها در حوزه فقهی و دینی، بلکه در حوزه اجتماعی و سیاسی نیز توانسته‌اند نقشی بی‌بدیل ایفا کنند. از این‌رو، درک و ارزیابی دقیق‌تر این نقش‌ها، می‌تواند به تقویت استراتژی‌های آینده در مواجهه با تهدیدات داخلی و خارجی کمک کند و نقشی مهم در حفظ امنیت و وحدت اسلامی ایفا نماید. در پایان باید

اشاره کرد که تاریخ نشان داده است که روحانیت نه تنها در برابر تهدیدات سیاسی، بلکه در عرصه‌های جنگی و دفاعی نیز همواره به‌عنوان پیشرو و هدایتگر عمل کرده و به عنوان یک عامل معنوی در کنار مردم، تأثیرات شگرفی بر روند تحولات سیاسی و اجتماعی ایران و منطقه گذاشته است.

۷: پیشنهادات

برای تقویت حضور مؤثرتر روحانیت در دفاع از کیان اسلامی و کشور، می‌توان به چند راهکار کلیدی اشاره کرد که می‌تواند در حوزه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و نظامی به کار گرفته شود. در اینجا هفت پیشنهاد برای آینده آورده شده است:

- **تقویت آموزش‌های دینی و اخلاقی در میان نسل جوان:** یکی از چالش‌های بزرگ، فاصله گرفتن نسل جدید از اصول دینی و آموزه‌های اسلامی است. روحانیت باید برنامه‌های آموزشی و ترویجی مؤثری را برای آگاهی‌بخشی به جوانان در زمینه جهاد، شهادت، مقاومت و ایثار اسلامی ترتیب دهد. استفاده از تکنولوژی‌های نوین مانند رسانه‌های اجتماعی، اپلیکیشن‌ها و محتوای آنلاین می‌تواند ابزاری کارآمد برای انتقال مفاهیم دینی به نسل‌های جدید باشد.
- **گسترش فعالیت‌های تبلیغاتی در سطح بین‌المللی:** با توجه به شرایط پیچیده جهانی و حمله‌های فرهنگی و سیاسی علیه اسلام، ضروری است که روحانیت به‌ویژه مراجع عظام، به‌طور جدی‌تر در عرصه‌های بین‌المللی وارد شوند. فعالیت‌های تبلیغاتی، اعزام مبلغان دینی به کشورهای مختلف، و ایجاد شبکه‌های جهانی برای تبیین جایگاه حقیقی اسلام می‌تواند نقش بسزایی در مقابله با تهدیدات فرهنگی و تبیین حقیقت اسلام ایفا کند.
- **تقویت وحدت اسلامی و مقابله با تفرقه‌افکنی:** روحانیت باید در راستای تقویت وحدت میان فرق مختلف مسلمانان، به‌ویژه شیعه و سنی، گام‌های مؤثرتری بردارد. از طریق تأسیس کنفرانس‌های اسلامی، برگزاری نشست‌های فقهی مشترک و ایجاد مکانیسم‌های مشترک برای مواجهه با چالش‌های جهانی، می‌توان به یکپارچگی بیشتر در دنیای اسلام دست یافت.
- **توسعه برنامه‌های روحانیت در بسیج عمومی برای مقابله با تهدیدات خارجی:** همان‌طور که در گذشته شاهد حضور روحانیون در بسیج نیروها برای دفاع از مرزها و حرمین شریفین بودیم، باید این حضور در قالب برنامه‌های مؤثرتر ادامه یابد. راه‌اندازی کارگاه‌ها، سمینارها و دوره‌های آموزشی در مساجد و مراکز دینی با محوریت دفاع از کیان اسلامی، همگامی و مشارکت بیشتر مردم در مسائل دفاعی و اجتماعی را تضمین می‌کند.
- **پشتیبانی از نهادهای دینی و فرهنگی در حمایت از مستضعفین:** روحانیت باید نقشی برجسته‌تر در حمایت از اقشار ضعیف جامعه ایفا کند. با تقویت نهادهایی چون کمیته امداد، بنیاد مستضعفان، و سایر مؤسسات خیریه و فرهنگی تحت هدایت روحانیون، می‌توان به تقویت روحیه ایثار و فداکاری در جامعه و همچنین تقویت همبستگی ملی دست یافت.
- **ایجاد و تقویت انجمن‌های علمی و تحقیقاتی روحانیت:** ایجاد و تقویت مراکز تحقیقاتی با هدف تبیین نیازهای جامعه و پاسخ به شبهات دینی و اجتماعی، می‌تواند در حفظ کیان اسلامی و شفاف‌سازی جایگاه روحانیت در مسائل روز جامعه مؤثر باشد. این مراکز می‌توانند به تدوین فتاوی جدید، طرح‌های پیشنهادی در حوزه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی، و پاسخ‌گویی به مشکلات جامعه بپردازند.
- **گسترش همبستگی میان روحانیت و نهادهای نظامی و امنیتی:** همکاری نزدیک‌تر بین روحانیت و نهادهای نظامی و امنیتی، به‌ویژه در زمینه آموزش‌های دینی به نیروهای مسلح و تأسیس دوره‌های ویژه برای ارتقاء آمادگی روحی و معنوی رزمندگان، می‌تواند در تقویت روحیه جهاد و شهادت در عرصه‌های دفاعی کشور مؤثر باشد. این همکاری‌ها باید از طریق هماهنگی با مراکز نظامی و برنامه‌ریزی مشترک برای برگزاری دوره‌های آموزشی و معنوی در کنار آموزش‌های نظامی صورت گیرد.

این پیشنهادات می‌تواند موجب تقویت حضور روحانیت در دفاع از کیان اسلامی و کشور در مواجهه با چالش‌های داخلی و خارجی شده و به‌ویژه در شرایط بحران و جنگ‌ها، نقش روحانیت را در رهبری معنوی و هدایت مردم به سمت دفاع از ارزش‌ها و مقدسات اسلامی گسترش دهد.

منابع

- (۱) ابطحی، محمد (۲۰۱۱)، «فتنه ۸۸: تحلیل و بررسی»، نشر علم
- (۲) آزاد، علی. (۱۳۹۴)، «پشتیبانی روحی و معنوی روحانیت در جبهه‌ها»، تهران: انتشارات مرکز مطالعات انقلاب اسلامی، دوره اول
- (۳) باقری، عبدالله. (۲۰۱۶)، «چالش‌های روحانیت در واکنش به بحران‌های اجتماعی»، انتشارات علمی، دوره ۱۲، شماره ۵
- (۴) بروجردی، علی. (۱۳۹۴)، «روحانیت و فتنه‌ها در تاریخ معاصر ایران»، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، دوره سوم
- (۵) بهشتی، علی. (۱۳۹۷)، «ایثار و فداکاری در جبهه‌ها: بررسی نقش روحانیون در دفاع مقدس»، تهران: انتشارات مرکز پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره سوم
- (۶) جعفری، علی. (۲۰۱۵)، «نقش روحانیت در انتخابات ایران»، نشر اندیشه
- (۷) حسینی، رضا. (۲۰۲۰)، «حرم‌های اهل بیت و نقش آن‌ها در وحدت مسلمانان»، انتشارات پژوهش‌های دینی
- (۸) حسینی، محمد علی. (۱۳۹۸)، «امام خمینی و رهبری معنوی در دوران دفاع مقدس»، تهران: انتشارات علمی انقلاب اسلامی، دوره دوم
- (۹) خراسانی، حسین. (۲۰۱۴)، «روحانیت و تأثیر آن بر فرآیندهای سیاسی ایران»، انتشارات امام
- (۱۰) خسروی، احمد. (۲۰۱۵)، «نقش روحانیت در بحران‌های سیاسی ایران»، انتشارات جمهوری اسلامی، دوره ۱۴
- (۱۱) رحمانی، حسن. (۱۳۹۳)، «روحانیت و انقلاب اسلامی ایران»، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، دوره دوم
- (۱۲) رحمانی، سعید. (۲۰۱۵)، «جهاد معنوی روحانیت در جنگ‌های اخیر»، انتشارات علوم انسانی
- (۱۳) رستگار، محمد. (۲۰۲۰)، «روحانیون و جهاد دفاعی در عراق و سوریه»، انتشارات اندیشه اسلامی
- (۱۴) رضایی، محسن. (۱۳۹۶)، «رهبر انقلاب اسلامی و هدایت جنگ تحمیلی: بررسی نقش امام خمینی (ره) در جنگ ایران و عراق»، تهران: انتشارات مرکز پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره اول
- (۱۵) زارعی، حسن. (۲۰۱۳)، «ائتلاف‌های سیاسی در ایران پس از انقلاب»، نشر اندیشه
- (۱۶) سبحانی، علی. (۲۰۱۳)، «روحانیت در مدیریت بحران‌های پس از انقلاب اسلامی»، انتشارات پژوهش‌های اسلامی، دوره ۸، شماره ۱
- (۱۷) سبزواری، محسن. (۲۰۲۱)، «جهاد فرهنگی و دفاع از حرمین شریفین»، انتشارات رشد فرهنگی
- (۱۸) سلیمی، رضا. (۱۳۹۵)، «نقش روحانیت در دفاع از حرمین شریفین»، تهران: انتشارات جنگ نرم، دوره چهارم
- (۱۹) سیدی، رضا. (۱۳۹۷)، «روحانیت و سخنرانی‌های دینی در جبهه‌های جنگ تحمیلی»، تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین، دوره سوم
- (۲۰) شاه‌میرزایی، علی. (۲۰۱۸)، «حرم‌های اهل بیت و جایگاه آن‌ها در جهان اسلام»، انتشارات معارف اسلامی
- (۲۱) صادقی، حسین. (۱۴۰۰)، «نقش ایران در حمایت از حرمین شریفین»، انتشارات سیاسی.
- (۲۲) عابدینی، حسین. (۱۳۹۶)، «روحانیت و انقلاب اسلامی: فداکاری‌ها و ایثارگری‌های روحانیون در دوران دفاع مقدس»، تهران: انتشارات علمی انقلاب اسلامی، دوره اول

- ۲۳) غفاری، امیر. (۱۳۹۹)، «روحانیت و ایجاد جامعه اسلامی در دوران دفاع مقدس»، تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین، دوره چهارم
- ۲۴) فروغی، محمد. (۲۰۱۲)، «تحلیل سیاسی ائتلاف‌های روحانیت»، انتشارات سیاست
- ۲۵) کاشفی، محمد. (۱۳۹۶)، «نقش روحانیت در دفاع مقدس و حضور در جبهه‌ها»، تهران: انتشارات فرهنگ انقلاب اسلامی، دوره دوم
- ۲۶) کاظمی، احمد. (۲۰۱۴)، «روحانیت و بحران‌های اجتماعی در ایران»، انتشارات دانشگاه تهران، دوره ۱۵، شماره ۳
- ۲۷) کاظمی، محمد. (۱۳۹۲)، «نقش روحانیت در دفاع مقدس»، تهران: انتشارات راهیان نور، دوره اول
- ۲۸) کاظمی، محمد. (۲۰۱۶)، «روحانیت در دفاع از حریم‌های اهل بیت»، انتشارات اندیشه
- ۲۹) کمالی، حسین. (۲۰۱۵)، «نقش روحانیت در مدیریت بحران‌های سیاسی»، انتشارات اندیشه، دوره ۱۰، شماره ۲
- ۳۰) کوهستانی، محمد. (۱۳۹۸)، «جهاد در اندیشه اسلامی و دفاع مقدس»، تهران: انتشارات مرکز مطالعات انقلاب اسلامی، دوره دوم
- ۳۱) لطفی، احمد. (۲۰۱۷)، «روحانیت و چالش‌های سیاسی در جمهوری اسلامی»، انتشارات قرآنی
- ۳۲) محسنی، علی. (۱۳۹۷)، «نقش روحانیت در دفاع مقدس و باورهای دینی در جنگ»، تهران: انتشارات دفتر فرهنگ اسلامی، دوره اول
- ۳۳) محمودی، علی. (۲۰۱۵۵)، «روحانیت و جهاد در دفاع از حریم شریفین»، انتشارات سیاسی
- ۳۴) مقدم، سیدعلی. (۲۰۱۹)، «گروه‌های تکفیری و تهدیدات علیه حریم‌های اهل بیت»، انتشارات بین‌المللی
- ۳۵) مقدمی، محمد. (۲۰۱۴)، «روحانیت و بحران‌های اجتماعی پس از انقلاب»، انتشارات سیاست و فرهنگ، دوره ۹، شماره ۴
- ۳۶) موسوی، حسین. (۱۴۰۰)، «روحانیت و انقلاب اسلامی ایران: از مبارزه تا جهاد»، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، دوره سوم
- ۳۷) موسوی، علی. (۲۰۱۸)، «روحانیت و سیاست در جمهوری اسلامی ایران»، انتشارات پژوهش
- ۳۸) موسوی، محمد. (۱۳۹۶)، «جهاد و فداکاری روحانیون در دفاع مقدس: از امام خمینی (ره) تا شهدای روحانی»، تهران: انتشارات فرهنگ انقلاب اسلامی، دوره دوم
- ۳۹) موسوی، محمدجواد. (۲۰۲۲)، «ایران و محور مقاومت در دفاع از حریم‌های اهل بیت»، انتشارات بین‌المللی
- ۴۰) نصیری، عبدالله. (۲۰۱۶)، «جریان‌های سیاسی در ایران و حمایت روحانیت»، نشر سیاسی
- ۴۱) هاشمی، فاطمه. (۲۰۲۱)، «دفاع از حریم‌های اهل بیت و تأثیر آن بر فرهنگ اسلامی»، انتشارات فرهنگ مقاومت
- ۴۲) یزدی، حسین. (۲۰۱۳)، «روحانیت و چالش‌های سیاسی»، نشر دانشگاهی
- ۴۳) یوسفی، حسن. (۲۰۱۷)، «نقش روحانیت در جبهه‌های مقاومت در سوریه و عراق»، انتشارات پژوهش‌های اسلامی